

Země křesťanů — živá planeta

Tomáš Boněk

*„Co, když ne proměna, je tvůj naléhavý úkol?
Země, má milá, já chci!“*

Rainer Maria Rilke

Ve věku přírodních věd se zdá, že hluboké podstaty pozemského bytí se dotýkají jen zřící srdce básníků. Hlas těch, kdo se snaží o duchovní podstatě a smyslu bytí hovořit s vědeckou objektivitou, bývá hrubě překřičen či ignorován.

I básníkům je právo takto mluvit přiznáno vlastně jen proto, že hovoří subjektivně o svých pocitech a jejich vnitřní svět je od objektivního světa vědy oddělen zdánlivě nepřekonatelnou propastí. Jen největším mezi vědci je přiznáno právo být i básníky. Křesťanství se, přinejmenším ve své církevní teologii, přiklonilo na stranu těch, kdo tuto propast mezi „subjektivním“ a „objektivním“ pohledem na svět považují za nutnou a správnou. Moderní teologie tím, že pozvala na pomoc přírodní vědy s jejich metodami zkoumání, odtrhla se od jednoty života. V tom víceméně završila vývoj, který započal pádem do hříchu. Člověk se vyčlenil z jednoty přírody, a i když zprvu ještě prožíval Boží hlas v přírodních živlech, obrátila se jeho pozornost k jedinému Bohu, jenž je oddělen od sféry lidského prožívání. Pohanský svět plný bohů a démonů zmizel pod tlakem bdělého vědomí nové doby. Že tomu tak je, můžeme vidět ještě dnes například v tom, že afričtí kouzelníci zakazují svým dětem chodit do školy. Jako důvod uvádějí, že vzdělání, kterého by se jim tam dostalo, sice otevírá oči pro hmotný svět, ale zavírá oči duše. Starozákonní náboženství se svým důrazem na jediného Boha připravilo cestu tohoto intelektuálního myšlení. Jediný Bůh, jenž je na nebesích, je zprvu abstraktní, těžko uchopitelnou myšlenkou. Duchovní svět se vzdálil lidské zkušenosti a lidské vědomí se mohlo zcela obrátit ke světu smyslových vjemů. Křesťanství pokračovalo zpočátku v tomto vývoji, ve kterém ve vztahu člověk — Bůh není pro přírodu a tedy ani pro přímý individuální prožitek místo. Víra a poznání — srdce a hlava — se staly nepřáteli. Otázka po smyslu bytí je ale v první řadě otázkou srdce. Proto se tato otázka stala ve věku, který je ovládán materialistickou přírodní vědou, zdánlivě neřešitelnou záhadou. Člověk, pokud se snaží uplatnit své nadřazené postavení nad stvořením, pokouší se je ovládnout a jedná-li přitom jen sám ze sebe, tedy ze své „pozemské“ přirozenosti, šíří smrt. Následky civilizace, která vyrůstá z uspokojování touhy po moci a po majetku, ohrožují v posledních třech stoletích stále silněji život na zemi. I v minulosti zničily často vyspělé kultury své životní prostředí. Jako příklad za všechny může sloužit kulturní poušť ve Středomoří. Dnes je globalizovanou civilizací ohrožena sféra života na zemi jako celek. Závratné úspěchy vědy a techniky kladou lidstvu nové otázky, na které tradiční etika nemá žádnou odpověď. Poprvé v dějinách má lidstvo v rukou prostředky, kterými je možno zničit svět. Nutnost obratu, pronikajícího všechny sféry života, je stále zřetelnější.

Po nadějném probuzení pro otázky životního prostředí v poslední třetině dvacátého století se může zdát, že se lidstvo poněkud unavilo. Že jsme si zvykli na stále nové zprávy o přírodních a ekologických katastrofách. Jako bychom se naučili se zkázou světa žít. Ekologická hnutí se snažila a snaží o pozitivní obrat, jejich snahy však nalézají stále menší podporu veřejnosti a politici si tak mohou dovolit na ně arogantně útočit, a to, jak se zdá, beze strachu ze ztráty voličů. Boj nadnárodních koncernů s národními státy po pádu železné opony globalizací

proměňuje svět v elitářský systém, ve kterém jde o rostoucí zisk a moc. Při prvním pohledu by se mohlo zdát, že tomuto vývoji nestojí nic v cestě, avšak nevyslyšený pozitivní program ekologických a sociálních hnutí se dnes na mnoha místech vrací jako bouře hněvu.

V posledních letech se v srdcích zvyšujícího se počtu mladých lidí probouzí vztek, který se v podobě antiglobalizačního hnutí proměňuje v ničivou sílu. Mocní tohoto světa budou ve dvacátém prvním století nuceni s touto novou silou občanské společnosti počítat. Odpor zrozený z hlasu srdce přivádí do ulic stále více lidí nejrůznějších světových názorů a orientací. To pochopitelně znesnadňuje formulování pozitivního alternativního programu protiglobalizačního hnutí, ale i na tomto poli se v poslední době mnohé událo. Dokonce i z politických kruhů západní Evropy je slyšet volání po „spravedlivější globalizaci“. Otázky vztahu k životnímu prostředí tu jsou jen dílčím, i když důležitým tématem. Hledání nového sociálního řádu se dostává znovu do popředí. Toto hledání ale zřetelně ukazuje, že se světový názor, orientovaný jednostranně na hmotný svět, nemůže stát základem nutných změn.

Lidstvo vděčí za svou fyzickou existenci zemi. Země je místem našeho života i zdrojem všeho, co k němu potřebujeme. To ví každý a každý také ví, že když život na zemi zničíme, nebudeme moci žít ani my. Holá existence člověka jako živé bytosti je závislá na koloběhu látek v jeho životním prostředí. Poškodíme-li tento přirozený systém, ohrozíme tím i svůj život. Rozumným využíváním přírodních zdrojů lze leccos v tomto směru zachránit. Stále dokonalejší pochopení přírodních zákonů ale samo o sobě nestačí.

Vedle tohoto prvotního vztahu se ukazuje i další, neméně důležitý. Krajina zbavená stromů a divokých zvířat, s regulovanými vodními toky a nekonečnými lány může sice poskytovat dostatek hmotných prostředků k životu, je však k nežití... Člověk je nejen fyzicky, nýbrž i duševně a duchovně závislý na svém životním prostředí. Právě duševně-duchovní stránka přírody je činností člověka nejvíce ohrožena. Ochrana přírody jako celku, tzn. i s jejím transcendentálním rozměrem, přesahuje hranice přírodovědecky chápané ekologie a vyzývá k hledání nového pohledu na celistvost bytí. Ve společnosti, ve které platí „nejdřív práce, potom zábava“, se tento „sváteční“ aspekt vytrácí. Pragmaticky uvažujícímu vědci či ekonomovi se slavení svátků může jevit subjektivní a nesmyslné. Ve starých náboženských kulturách tomu bylo jinak. Jistě zabírala i zde práce v poměru ke svátkům více času, ale život zde měl svůj střed a zdroj v náboženských slavnostech, při kterých byl nejrůznějším způsobem osloven a prožíván duševně-duchovní rozměr přírody a člověka. Rituály přírodních náboženství byly branami k hlubokému sjednocení s bytostnou podstatou přírodních říší, oživených množstvím duchovních bytostí. Lidé se při nich v extázi vzdali svého samostatného vědomí a to jim umožňovalo návrat k pramenům života. Člověk se vlastně jakoby rozplynul v moři bytí. Střed se stal okolím... Kultický čin a mýtický příběh umožnily mnohem hlubší pochopení a prožití skutečnosti, než jakého jsme schopni dnes.

Německý básník a myslitel Johann Wolfgang von Goethe napsal v úvodu ke své *Nauce o barvách*: „*O vyjádření podstaty nějaké věci se pokoušíme marně. Vnímáme její působení, a jen úplný příběh tohoto působení může v celistvosti vyjádřit podstatu věci. Zbytečně se snažíme popsat charakter nějakého člověka; dáme-li oproti tomu dohromady jeho činy, vyvstane z nich před námi jeho obraz...*“ Z Goethových slov zaznívá hluboká moudrost o provázání jedince s prostředím — o vzájemné závislosti okolí a středu. V budoucnosti bude mnohé záviset na tom, zda se nám podaří tuto sféru živých vztahů znovu uchopit. Jen na okraj budiž připomenuto, že i Bible volí k popisu Božího působení většinou formu příběhu.

Pro stále více lidí je spojeno prožívání božství znovu s prožitkem přírody. Přírodní náboženství, jejichž cesta je založena na bezprostředním prožitku duchovní stránky přírody,

prožívají v rámci pestrého proudu hnutí New Age jakési znovuzrození či návrat. V tomto hnutí, jakkoli protichůdné se nám mohou zdát jeho dílčí proudy, lze vidět reakci na jednostranný vývoj civilizace ovlivněné křesťanstvím. Příznivci těchto novopohanských hnutí se většinou domnívají, že je třeba dva tisíce let křesťanství zapomenout a vrátit se k čistým prožitkům pohanství. Zapomínají přitom, že jde o vývoj vědomí, který ve svých jednotlivých stupních sice upadá do jednostrannosti, že to jsou však právě tyto jednostrannosti, které jej umožňují.

Lze říci, že prvotní pohanské prožívání božství v přírodě odpovídá dětské fázi lidského vývoje. Stejně jako dávný člověk, cítí se i dítě součástí oduševnělého světa, který k němu mluví a který ono prožívá v těžko popsatelné pestrosti a hloubce. Příroda je zde prožívána jako sféra Otcovského prazákladu světů. Toto prvotní snivé sjednocení se v průběhu života vytrácí, podobně jako se vytrácelo v dějinách. Dospělý člověk je postaven na vlastní nohy. Nemůže se vrátit „zpět do dětství“, tedy, jak kdosi napsal, „zpátky na stromy“. Jde o to, aby překonal hranice sebestředného lidského já, a to bez jeho ztráty. Poznáváním zákonitostí smyslového světa může vytríbené myšlení proniknout do vyšších sfér. Rudolf Steiner poukazoval stále znovu na zásadní závislost poznání a sebepoznání. „*Poznej sebe sama a nalezeš tajemství světa, poznej svět a nalezeš sebe sama.*“ Antroposofická cesta poznání usiluje o bdělé prožívání v celistvosti bytí. Na této cestě jsou rozhodující třeba i zpočátku skromné, ale konkrétní samostatné kroky vnitřního školení. Jen soustavná práce na sobě se totiž může stát pramenem obratu. Vývoj vědomí ke stále větší individualizaci je zakotven v lidské přirozenosti. Tato cesta vede do stále větší vnitřní i vnější samoty. Materialismus přítomné doby je ve svém konečném důsledku završením pádu do hříchu. Jedinou možnou odpovědí na něj je otevření se světu jako svobodný akt lidské vůle. Já člověka se stává jediným možným bodem obratu a pramenem znovuzrození. Tímto krokem se člověk pozvedá do sféry Syna, „*kteř život světa nese a pořádá*“ — jak jej charakterizuje Obřad posvěcení člověka.

Země je nám svěřena jako místo k životu, jako vzácný dar a prostor vývoje, který je předurčen k proměně. Na cestě k hlubokému prožití její bytostné podstaty je slyšet naléhavé volání trpícího stvoření, o němž píše apoštol Pavel ve svém listu Římanům. Jen ze soucitného prožitku utrpení se rodí skutečná vůle k uzdravujícím činům. Lidskou prací, vyvěrající z lásky a z poznání proměněného v odpovědnost, je země stále více produchovňována a proteplována. Nejen přírodovědci, ale i teologové možná namítnou, že jednou země ve své přítomné formě zanikne. „*Nebe a země pominou.*“ Vše, co jest, podléhá zániku. Otcovská sféra stvoření je zároveň říší smrti. V křesťanském smyslu nemůže jít o pouhé zachování světa v jeho přítomné podobě, musí jít mnohem více — o stále pokračující proces proměny. Po staletích přírodních věd musí následovat nová století duchovnosti, která naplní lidskou vůli a činnost proteplující odpovědností, která učiní z člověka služebníka a pomocníka na díle stvoření. Lidská vůle prozářená odpovědností se stane proměňující tvůrčí silou, která je základem budoucího světa. Tento budoucí svět je umožněn Kristovým obětí na Golgotě. V něm došlo ke znovusjednocení nebe se zemí. V něm se božský tvůrčí Duch stal individuálním lidským já a uzdravil tak chorobu hříchu. Náboženská obnova budoucnosti může spočívat jen ve zcela svobodném, bdělém obrácení se ke Kristu, který se sjednotil se životem země. V obnoveném okruhu křesťanských svátků je dána možnost postupně se vžít do jeho sféry. Obrácení se ke Kristu bude, a vlastně již je, mnohými pocíťováno jako životní nutnost. Do lidského já, které se stalo nezištnou číší, může sestoupit Ten, „*skrze něhož lidé dosahují znovuoživení odumírajícího zemského bytí.*“ V něm je možné znovu nalézt ztracenou vyšší jednotu všeho stvoření. Člověk, který nebude ani pánem, ani služebníkem nebes a země, nýbrž jejich přítelem, člověk v dynamickém středu mezi nebem a zemí je cílem vývojové cesty lidstva.

Svoboda, kterou si člověk svým podílem na běhu světa vydobyl, ho vede k tomu, aby vzal svůj další vývoj do svých rukou. Učiní-li to, pak se vůle k zemi, láska v Kristu a poznání z Ducha stanou branami bdělého sjednocení, ze kterého povstane nová etika a nový sociální řád, přesahující hranice lidského společenství a zahrnující celé stvoření. Budoucnost živé planety závisí na tom, kolik lidí ve svém srdci procitne a z vnitřního obratu své duše spolu s básníkem zvolá:

„Země, má milá, já chci!“

